

*Joaquim Carreras i Artau,
en un apunt del natural
de J. L. Florit.*

Cent anys del professor Joaquim Carreras i Artau

Joan Vergés Gifra

Aquest any en fa cent del naixement a Girona de Joaquim Carreras i Artau. És possible que a molts lectors aquest nom no els digui res. De fet, és veritat que la vida pública de Joaquim Carreras i Artau, a diferència de la del seu germà Tomàs Carreras i Artau, intel·lectual i polític més sentimentalment vinculat a Girona, va desenvolupar-se, gairebé exclusivament, en l'àmbit universitari barceloní. Però també és veritat que el coneixement que en general es té sobre la història de la filosofia catalana és pràcticament nul en aquest país tan cofoi. Amb

aquestes quatre notes que segueixen voldrém reparar el greuge que aquest desconeixement suposa al treball de qualitat, silenciós i constant, útil, intel·lectual i pedagògic d'una figura tan mereixedora d'un recordatori com fou Joaquim Carreras i Artau.

Biografia acadèmica

Joaquim Carreras i Artau neix a Girona el 14 d'agost de 1894. És el petit d'una colla de vuit germans. Igualment que el seu germà gran, Tomàs, a qui sempre considerà com un segon pare, sent la vocació de l'estudi i, a l'edat de dinou anys, després d'haver estu-

diat el batxillerat al Seminari, es trasllada a Barcelona per tal de cursar les carreres de Filosofia i Lletres i de Dret. Acabarà ambdues carreres amb la qualificació d'excel·lent i Premi Extraordinari el 1915. Però continua estudiant i, l'any 1920, obté les mateixes qualificacions tant en els cursos de doctorat que d'aquestes llicenciatures realitza a Madrid, com en la lectura de la tesi per al grau de Doctor en Filosofia que llegeix a la Universitat de Barcelona tres anys després. La tesi es titulava *El voluntarismo de Juan Duns Escoto*.

Acabat aquest període de formació universitària, Joaquim Carreras i Artau passa a dedicar-se a la tasca que el caracteritza més pròpiament: l'ensenyament. És una tasca que desenvoluparà en dues fases prou distintes: com a professor d'ensenyament mitjà, primer; i, com a professor d'universitat, després. Pel que fa a la primera fase, cal dir que el 1922 es presenta a les oposicions a càtedres de Filosofia dels instituts nacionals d'Ensenyament Mitjà i obté plaça a Palència; que, després de dos anys d'excedència voluntària (1923-1925), torna al servei actiu de l'ensenyament, essent destinat a Lugo; que l'any 25 guanya el trasllat a l'Institut de Reus i, que l'any 1939 acaba finalment a Barcelona, obtenint per oposició la càtedra de Filosofia a l'Institut de Barcelona (llavors únic a la ciutat).

En aquest mateix any 1939 té lloc un altre fet important en la vida de Joaquim Carreras i Artau: la seva incorporació al món de l'ensenyament universitari. Resulta que tot just acabada la Guerra Civil la Secció de Filosofia de la Universitat de Barcelona s'havia quedat només amb dos catedràtics titulars: Pere Font i Puig i el seu germà, Tomàs Carreras i Artau. Joaquim va ser cridat pel degà doctor Latorre per ajudar a tancar aquest buit de professorat. Tot primer serà professor adjunt interí de la càtedra d'Història de la Filosofia, fins l'any 1947, en què és nomenat professor adjunt en propietat de la plaça. L'any 1951, finalment, accedeix a la càtedra per oposicions a Madrid.

Però la seva vida professional universitària no acaba amb aquesta càtedra d'Història de la Filosofia. Perquè, curiosament, igual que l'any 1939, el 1953 és sol·licitat des de la Secció de Pedagogia, tot just recuperada, per tal

de formar part del professorat que l'ha de compondre. En aquesta Secció serà l'encarregat de donar la Història de la pedagogia, des del 1954 fins a l'any de la seva jubilació, el 1964.

Joaquim Carreras i Artau morirà a Tiana el 1968, a l'edat de 74 anys.

L'obra de Joaquim Carreras i Artau

A més a més i, en paral·lel a aquesta brillant carrera d'estudiant i de professor universitari, Joaquim Carreras i Artau destaca per la intensa activitat bibliogràfica que de bon principi dugué a terme. La producció final de treballs i estudis és realment notable. Per tal de fer-nos una petita idea del volum d'aquesta producció caldria distingir-hi tres grups: (1) els manuals per a l'ensenyament mitjà; (2) les traduccions; i (3) els treballs d'investigació d'història de la filosofia. Pel que fa al primer grup només cal dir que encara avui dia hi ha qui recorda haver cursat filosofia al Batxillerat de la postguerra i haver seguit els manuals, reeditats nombroses vegades, que signava Joaquim Carreras i Artau.

Però més que a la reputació de redactor de manuals, el nom de Joaquim Carreras i Artau va i ha d'anar lligat, sobretot, a la historiografia filosòfica espanyola, en general, i a la catalana medieval, en particular. Una clara i objectiva indicació d'això són

La filosofia de Ramon Llull va ser estudiada a fons pels germans Carreras i Artau.

els múltiples càrrecs que el nostre professor ocupà en institucions i esdeveniments culturals extraacadèmics relacionats amb l'estudi d'aquest camp i, que hem de saber interpretar com a diferents reconeixements públics a la seva producció investigadora: entre d'altres coses, fou membre de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans (1944); del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (1950); cap de la Delegació de l'Institut Lluís Vives de Filosofia de Barcelona (1953); mestre de l'Escola Lul·lística de Mallorca; i president de la Société Internationale pour l'Étude de la Philosophie médiévale (1964), etc.

D'entre tota la producció historiogràfica sobresurten, especialment, una obra, *la Historia de la Filosofía Española. Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV*, i un conjunt d'estudis de recerca sobre diferents qüestions controvertides entorn de la figura d'Arnau de Vilanova.

La Historia de la Filosofía Española. Filosofía cristiana de los Siglos XIII al XV (1r volum, Madrid, 1939; 2n volum, Madrid, 1943) la redactà conjuntament amb el seu germà Tomàs Carreras i Artau. Segons el mateix Joaquim confessa, va ser ell qui va encoratjar Tomàs a participar en el segon dels importants premis que oferia el vizconde de Eza als continuadors de la *Historia de la Filosofía Española* que havia començat Adolfo Bonilla per encàrrec de Menéndez Pelayo i que havia quedat estroçada al segle XII per la mort prematura d'aquell. Tomàs s'encarregà de la figura central d'aquest període, Ramon Llull, de la major part de la història filosòfica del lul·lisme i dels capítols sobre Ramon Sibiuda (o Sabunde). Joaquim es va cuidar de la llarga introducció, del capítol sobre Petrus Hispanus i l'escolàstica, del capítol sobre Arnau de Vilanova i d'altres capítols menors. Van guanyar. Aquesta obra consagrà de seguida els germans Carreras i Artau com a autoritats en la matèria. I és digne de notar que encara avui dia constitueix una referència sòlida per als experts. La raó d'això es troba sobretot en el rigor de treball i en l'encert dels plantejaments inicials: consideració de la filosofia medieval peninsular en relació amb el context del pensament filosòfic europeu, i no solament en el context

hispanic i literari, com fins aleshores havia pretès fer Adolfo Bonilla; estudi de Ramon Llull per Llull mateix; serietat pel que fa a l'estudi de l'Art lul·lià; seguiment de les obres autèntiques i apòcrifes, etc.

A més a més d'aquesta obra i tal com hem dit, destaca el conjunt d'estudis que dedica a Arnau de Vilanova (1238/40-1311). De fet, Joaquim Carreras i Artau és considerat un dels principals erudits sobre la figura d'aquest famós metge i controvertit reformista espiritual. El seu estudi ajudà, per exemple, a escatir qüestions discutides com la pàtria d'Arnau de Vilanova o l'autenticitat d'obres importants com l'*Expositio super Apocalypsi*. A més a més d'ajudar a aclarir problemes va tractar també diferents aspectes araldians, com per exemple la polèmica entre Arnau de Vilanova i els dominics de Girona sobre la vinguda de l'Anticrist (Arnau considerava que aquest vindria al món l'any 1378), o les relacions entre Arnau i els reis catalans, i realitzà una important tasca en l'edició crítica de diferents obres d'aquest autor.

Dins una de les tradicions de la filosofia catalana contemporània

Tanmateix, els estudis historiogràfics de Joaquim Carreras i Artau no solament es limiten a aquests dos conjunts de temes que acabem d'esmentar. Els seus interessos eren molt més amplis (recordem si no, els estudis sobre Suárez, sobre Duns Scot, sobre Llull, Menéndez Pelayo, etc.).

Ara, però, voldríem cridar l'atenció sobre el treball *La filosofia universitària en Catalunya durant el segon tercio del siglo XIX*, que publicà el mateix any en què es jubilàva (1964). En aquest treball intenta explicar en què consisteix, històricament, la filosofia del sentit comú i, alhora, intenta reconstruir el procés d'implantació d'aquesta filosofia a Catalunya al final del XIX i la seva continuació en el primer terç del XX.

Segons Carreras i Artau, la filosofia del sentit comú neix amb Descartes i algunes derivacions del cartesianisme (P. Claude Buffier, bàsicament). És una filosofia que considera que els principis indemostrables, primers, de tota veritat es troben per l'ús espontani, irreflexiu, de la raó. El sentit comú consistiria en

Joaquim Carreras i Artau, a la dreta, amb el seu germà Tomàs.

aquest ús espontani i universal de la raó. Aquesta doctrina s'escampa fins a la Gran Bretanya on ràpidament és acollida per l'escocès Thomas Reid que, servint-se del mètode d'introspecció propugnat per Locke, l'aprofita per efectuar una revisió de les desviacions de l'empirisme anglosaxó.

Segons Carreras i Artau, aquesta filosofia arriba a Catalunya per tres camins diferents: (1) per via directa a través dels exiliats catalans a Gran Bretanya, durant el regnat de Ferran VII (Antoni Puigblanch i Josep Melcior Prat); (2) per via indirecta a través de les traduccions franceses; (3) a través de Jaume Balmes, que hauria llegit l'obra del pare jesuïta C. Buffier. La implantació a Catalunya té dues fases. El protagonista de la primera és Ramon Martí d'Eixalà, que va fer una primera exposició pública de la filosofia del sentit comú en els cursos que organitzà entre el 1835 i el 1844 a l'Acadèmia de Ciències de Barcelona. La segona fase té com a protagonista el principal deixeble d'Eixalà, el professor de la Universitat de Barcelona Xavier Llorens i Barba. Segons Carreras i Artau, Llorens i Barba va més enllà del mestre perquè es remunta a les fonts escoceses i perquè s'atreveix a superar els estadis de la lògica i de la psicologia i elabora una metafísica d'acord amb els principis d'aquesta filosofia. També subratlla el fet que amb la *Oración inaugural del curso 1854 a 1855*, on adopta la teoria del *Volksgeist* de Herder i considera la filosofia com el producte més elevat de

l'esperit nacional, Llorens i Barba dona a la Renaixença l'expressió teòrica més clara i sòlida del seu projecte de reconstrucció nacional. Finalment, Carreras i Artau acaba fent notar que aquestes idees han arrelat a la península en dues direccions ben definides: d'una banda, en el projecte de revaloració de la cultura espanyola de M. Menéndez Pelayo i, de l'altra, en la teorització del regionalisme català conservador que fa Josep Torras i Bages en *La tradició catalana*.

La consideració d'aquest estudi ens hauria de servir per fer notar dues coses: una —que abans hem assenyalat— és que si bé Joaquim Carreras i Artau és sobretot un medievalista, els seus horitzons no es limiten a aquest camp i que, seguint la tradició dels seus mestres, es preocupa per la història del pensament recent; i dos, ens hauria de servir per mostrar la filiació i el caràcter intel·lectual de la figura del professor que ara i aquí recordem d'acord amb una de les tradicions de la filosofia catalana contemporània. De fet, el motiu d'aquest estudi ens l'ha deixat ben clar de bon principi: vol reconstruir la filosofia del sentit comú fins arribar a Llorens i Barba perquè considera que Llorens i Barba és la principal influència reconeguda pels seus mestres: és a dir, J. Serra Hunter, el seu germà Tomàs Carreras i Artau i F. Mirabent, els tres primers catedràtics de la Secció de Filosofia de la Universitat de Barcelona d'aquest segle. En definitiva, doncs, el que fa Joaquim Carreras i Artau és una

reconstrucció de la filosofia catalana amb la qual ell se sent més identificat: la filosofia del sentit comú i les seves derivacions en l'àmbit de la universitat catalana del segle XX.

Professor d'Història de la Filosofia

De totes maneres, tot i el valor d'aquest testimoni personal, si volem tenir una idea més objectiva del tarannà i del valor filosòfic del nostre homenatjat, cal que afrontem la seva figura des d'una perspectiva més àmplia. En primer lloc, Joaquim Carreras i Artau va ser sobretot un professor d'Història de la Filosofia. El seu treball de recerca ha d'incloure's dins d'aquest període de gran esforç historiogràfic que tingué lloc en el primer terç de segle i que es proposava superar el pobre panorama historiogràfic català heretat de les polèmiques pseudo-científiques, per ideològiques, del segle passat. Els seus estudis de filosofia medieval en són una prova, ja ho hem vist. Però això també es demostra amb aquesta obra que ara mateix hem comentat. Ja no es tracta de plantejar el problema de la filosofia catalana com si hi hagués, primer, un esperit català al qual correspondria, o per al qual caldria trobar, una filosofia nacional idònia (lul·lisme en el cas de Salvador Bové; catolicisme regional en el cas de Torras i Bages; filosofia del sentit comú...). Carreras i Artau no planteja, tot i que recorda la tesi de Llorens, el problema en termes de filosofies nacionals; tan sols reconstrueix i s'identifica amb el que hem d'entendre que és una tradició. Una tradició que a més a més de subscriure la filosofia del sentit comú, adopta en el terreny polític una postura conservadora que tant pot existir en una república aconfessional com en un règim marcadament confessional (recordem les aventures polítiques del seu germà Tomàs, com a diputat per Girona en el Parlament de Catalunya abans de la Guerra Civil, i com a ponent de cultura a l'Ajuntament de Barcelona franquista); una tradició catòlica, gairebé escolàstica (recordem els manuals aristotèlico-tomistes d'Ensenyament Mitjà), que, tanmateix, no gira l'esquena a l'evolució de la societat i de la ciència.

Joaquim Carreras i Artau va investigar l'enfrontament d'Arnau de Vilanova amb els dominics del convent de Girona a propòsit de la vinguda de l'Anticrist.

L'esperit de treball

Noti's que a l'hora d'adscriure gent a determinades maneres de pensar, no hem parlat per res d'*Escola de Barcelona*. I això malgrat que més d'un estudiós del tema fa servir aquest concepte per qualificar la manera de fer filosofia que es va practicar a Catalunya durant una part del segle passat i una bona part d'aquest, i que, per tant, inclouria, en principi, el nostre homenatjat. Hem de dir que no hem utilitzat aquest concepte per amor a la claredat i el rigor historiogràfic. Resulta que, al capdavall, aquest concepte es redueix a un tarannà tan vagament definit que és inútil, perquè provoca que cada vegada

que algun historiador l'apliqui inclogui en aquesta *Escola de Barcelona* una llista de membres sempre diferent.

Esperem que el lector ens perdonarà aquesta darrera apreciació. Però hem pensat que si el contingut d'aquest article ha de servir per homenatjar, en aquest centenari del seu naixement, la figura i el valor intel·lectual de Joaquim Carreras i Artau, que aquest darrer estirabot nostre serveixi per retre homenatge a l'esperit de treball que caracteritzà tan particularment la seva tasca historiogràfica.

Joan Vergés Gifra pertany a la Secció de Filosofia de la UdG.